

دفتر برنامه کنترل مواد مخدر سازمان ملل متحد (UNDCP)
با همکاری ستاد مبارزه با مواد مخدر

« ارزیابی سوء مصرف مواد مخدر در زندانهای ایران »

مجری: مرکز آموزشی و پژوهشی سازمان زندانها

مدیر علمی طرح: دکتر جعفر بوالهروی
ناظر طرح: دکتر سید محمود میرزمانی

پائیز ۱۳۸۱

اسامی اعضای علمی و اجرایی طرح (به ترتیب حروف الفبا)

- ۱- علیرضا اکبری.....مدیرکل خدمات و پشتیبانی سازمان زندانها و مدیر اجرایی
- ۲- مظفر الوندی.....رئیس مرکز آموزشی و پژوهشی سازمان زندانها و مشاور علمی و اجرایی
- ۳- دکتر پرویز افشار.....مدیرکل بهداشت و درمان سازمان زندانها و مشاور علمی
- ۴- نصرا... اسدی غلامی.....معاون مرکز آموزشی و پژوهشی و مشاور علمی و اجرایی
- ۵- دکتر جعفر بوالهروی.....رئیس انستیتو روانپزشکی تهران و مدیر علمی
- ۶- دکتر سیداکبریان زاده.....قائم مقام انستیتو روانپزشکی تهران و مشاور آمار و روش تحقیق
- ۷- دکتر رحیم تقی زاده اصل.....همکار علمی و عضو هیأت علمی جهاد دانشگاهی واحد علوم پزشکی ایران
- ۸- دکتر منصور رضایی.....متخصص آمار و همکار اصلی
- ۹- دکتر آفرین رحیمی موقر.....روانپزشک و همکار اصلی
- ۱۰- ناصر ربیعی.....رئیس اداره پژوهش مرکز آموزشی و پژوهشی و همکار اصلی
- ۱۱- علی شمس.....معاون اداری و مالی سازمان زندانها و مشاور علمی و اجرایی
- ۱۲- رضا صرامی.....مدیرکل درمان، بازپروری و حرفه آموزی ستاد مبارزه با مواد مخدر و مشاور علمی و اجرایی
- ۱۳- دکتر بیژن فرامرزی.....معاون اداره کل بهداشت و درمان سازمان زندانها و همکار علمی و اجرایی
- ۱۴- دکتر غلامعلی کاشانی.....متخصص علوم آزمایشگاهی و همکار علمی
- ۱۵- دکتر علیرضا کاهانی.....مدیریت پژوهشی سازمان پزشکی قانونی و همکار اصلی
- ۱۶- عطاء... محمدی.....روانشناس کانون اصلاح و تربیت تهران و همکار اصلی
- ۱۷- غلامعلی محمدی.....مدیرکل اداره قضایی سازمان زندانها و مشاور علمی
- ۱۸- دکتر پرویز مظاهری.....رئیس بیمارستان امام سجاد (ع) (ناجا) و همکار اصلی
- ۱۹- رضا شفاعتی.....کارشناس اداره کل بهداشت و درمان سازمان زندانها و مسئول دبیرخانه

تقدیر و تشکر

عصر ما را به حق می‌توان عصر پژوهش‌های علمی پیشرفته و گسترش دانش و تکنولوژی نوین و توانایی استثنایی بشر معاصر در حل معضلات و مسائل مبتلا به جامعه نامید. بدون تردید هر چه مسائل جامعه پیچیده‌تر باشد لزوم انجام تحقیقات بارزتر خواهد شد و هر چه دامنه تحقیقات گسترده‌تر گردد لزوم سرمایه‌گذاری و تربیت نیروهای محقق و همچنین ایجاد تشکیلات منسجم و پویا به منظور برنامه‌ریزی، طراحی و جهت‌دادن به فعالیت‌های پژوهشی کشور حیاتی‌تر می‌نماید.

چند سالی است تحقیق که کوششی در جهت کشف حقایق علمی و استفاده کاربردی از نتایج آن است در سطح سازمان زندانها جایگاه ویژه‌ای یافته و دامنه فعالیت‌های آن بطور روزافزون گسترش می‌یابد. در همین راستا مرکز آموزشی و پژوهشی با استفاده از کارشناسان مجرب و اساتید خبیره توانسته است در جهت تحقق اهداف سازمان زندانها، با سازمانهای مختلف داخلی و بین‌المللی از جمله ستاد مبارزه با مواد مخدر، انسیتیتو روانپزشکی تهران، سازمان بهزیستی، پزشکی قانونی، جهاد دانشگاهی واحد دانشگاه علوم پزشکی ایران، نیروی انتظامی، UNDCP، دانشگاهها و ... همکاری تحقیقاتی گسترده‌ای داشته و به سفارش برخی از همین سازمانها تحقیقات میدانی وسیعی را در سطح کشور به مرحله اجرا درآورد که بحمد... تمامی این تحقیقات از جهت علمی و اجرایی مورد قبول صاحب‌نظران واقع گردیده و نتایج آن در بهبود روش‌ها و ارتقاء دانش کاربرد داشته است. مجموعه حاضر نیز نتیجه یکی از موارد همکاری مرکز آموزشی و پژوهشی سازمان زندانها و ستاد مبارزه با مواد مخدر است که با حمایت مالی UNDCP انجام گردیده است. در اجرای این تحقیق زحمات زیادی برای آن مصروف گردیده از همکاری افراد و مؤسسات متعددی بهره‌مند بوده‌ایم که جا دارد از همه آنان تشکر و قدردانی شود.

به هر حال برخورد واجب می‌دانم از زحمات بی‌شائبه کمیته‌های علمی و اجرایی بویژه جناب آقای دکتر جعفر بوالهروی مدیر محترم علمی طرح و جناب آقای علیرضا اکبری مدیر محترم اجرایی طرح سپاسگزاری نمایم. همچنین از کلیه محققان و مدیران کل و کارشناسان محترم زندانهای استان تهران، خراسان، قزوین، کرمانشاه و کرمان بویژه نمایندگان محترم این استانها آقایان پرویز خلیل‌اللهی، دکتر علی بابایی، سیدمحمد رضا ابراهیمی، رضا اکبری زلانی، حسن جلالی که به انحاء مختلف ما را در اجرای این پژوهش یاری نموده‌اند تقدیر و تشکر می‌نمایم.

همچنین از تمامی عزیزان در کمیته داریوش بویژه دبیر محترم کمیته داریوش جناب آقای رضا صرامی و همکاران ساعی دبیرخانه طرح از جمله آقایان ایوب رجبی و وحید گودرزی‌پور و سرکار خانمها ربابه نوری قاسم آبادی و مهرانگیز پور ناصح که ما را در انجام این طرح یاری داده‌اند تشکر و قدردانی می‌شود.

امیدوارم طرح انجام شده مقدمه‌ای برای طرحهای آتی سازمان در سطح بین‌المللی باشد و بتوانیم از نتایج حاصل از اینگونه طرحها در جهت بهینه‌سازی وضعیت زندانها بهره‌مند گردیم.

الوندی

رئیس مرکز آموزشی و پژوهشی

و

دبیر شورای تحقیقات سازمان زندانها

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	پیشینه پژوهش
۹	اهداف پژوهش
۹	۱- هدف کلی
۹	۲- اهداف فرعی
۱۰	روش تحقیق
۱۰	۱- ابزار و روش مطالعه کیفی/اکتشافی
۱۱	۲- ابزار و روش مطالعه کمی / مقطعی
۱۱	۳- جامعه هدف
۱۱	۴- روش نمونه گیری
۱۲	۵- حجم نمونه
۱۲	۶- روشهای آماری
۱۳	۷- ابزار تحلیل داده ها
۱۳	۸- پرسشگران
۱۳	مراحل اجرا
۱۶	نتایج یافته های کمی
۱۶	۱- خصوصیات دموگرافیک
۱۷	۲- شیوع سوء مصرف مواد افیونی
۱۷	۳- شیوع سوء مصرف مواد افیونی به تفکیک سن و وضعیت تاهل
۱۸	۴- شیوع سوء مصرف مواد افیونی بر حسب تحصیلات
۱۹	۵- شیوع سوء مصرف مواد افیونی به تفکیک جرم و بند
۲۰	۶- شیوع سوء مصرف مواد افیونی به تفکیک شغل
۲۱	۷- اطلاعات زندانیان در مورد مسائل مواد مخدر در زندان
۲۲	۸- میزان آگاهی و نگرش زندانیان
۲۴	شیوع اختلالات روانی
۲۵	نتایج غربالگری تستهای ادرار
۲۸	نتایج یافته‌های کیفی
۲۷	الف) ویژگیهای مصرف مواد در زندان مردان
۳۴	ب) ویژگیهای مصرف مواد در زندان زنان
۳۶	ج) ویژگیهای مصرف مواد در مراقبان
۳۷	بحث
۴۲	محدودیتها و پیشنهادات
۴۳	منابع فارسی
۴۴	منابع انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۶	جدول ۱- توزیع فراوانی زندانیان بررسی شده در مرحله کمی به تفکیک زندان و استان
۱۷	جدول ۲- توزیع فراوانی سوء مصرف مواد افیونی پس از ورود به زندان به تفکیک سن
۱۸	جدول ۳- توزیع فراوانی سوء مصرف مواد افیونی به تفکیک سطح تحصیلات زندانیان
۱۹	جدول ۴- توزیع فراوانی سوء مصرف مواد افیونی در زندان بر حسب نوع جرم
۲۰	جدول ۵- توزیع فراوانی سوء مصرف مواد افیونی در زندان بر حسب نوع بند
۲۱	جدول ۶- توزیع فراوانی سوء مصرف مواد افیونی به تفکیک شغل زندانیان
۲۳	جدول ۷- توزیع فراوانی منابع کسب بیشترین میزان آگاهی در مورد مواد مخدر توسط زندانیان مرد
۲۳	جدول ۸- میزان آگاهی زندانیان مرد از متداولترین روش استفاده از انواع مواد مخدر
۲۴	جدول ۹- نتیجه ارزیابی وضعیت سلامت روانی زندانیان مرد با استفاده از ابزار SCL 90
۲۵	جدول ۱۰- مقایسه نتایج حاصل از آزمایش ادرار و پاسخ زندانیان نسبت به سوء مصرف مواد در زندان
۲۶	جدول ۱۱- مقایسه پاسخ زندانی به سابقه سوء مصرف مواد افیونی بعد از دستگیری با آزمایشات غربالی و تاییدی ادرار
	جدول ۱۲- مقایسه نتایج حاصل از آزمایش غربالگری ادرار (RCG) و پاسخ زندانیان به سابقه سوء مصرف مواد قبل از دستگیری
۲۶	جدول ۱۳- مقایسه پاسخ زندانی به سابقه سوء مصرف مواد افیونی قبل از دستگیری با آزمایشات غربالی و تاییدی ادرار
۲۸	جدول ۱۴- جدول مربوط به محل نگهداری زندانیان بر حسب جرم و جنس
۲۹	جدول ۱۵- توزیع فراوانی الگوی مصرف مواد از دیدگاه زندانیان مرد
۲۹	جدول ۱۶- توزیع فراوانی الگوی مصرف تریاک و هروئین

چکیده

مقدمه: زندانها به دلیل دارا بودن شرایط ویژه و وجود رفتارهای پر خطر در بین زندانیان و همچنین بر اساس مطالعات و بررسی‌های انجام شده، جزو مکانهایی محسوب می‌شوند که سوء مصرف مواد مخدر در آنها شایع است. برای بررسی میزان شیوع سوء مصرف مواد مخدر در زندانها این طرح در سال ۱۳۸۱ در زندانهای کشور ایران به اجرا گذاشته شد.

روش: این مطالعه به روش مقطعی و در دو قسمت کمی و کیفی بر روی ۱۴۳۶ نفر زندانی و مراقبین و مسئولین زندانها انجام شد. نمونه‌گیری به روش چند مرحله‌ای (خوشه‌ای و سیستماتیک تصادفی) انجام و طی آن ۶ زندان کشور انتخاب شدند و از زندانیان مربوطه پرسشگری کمی و کیفی و آزمایش ادرار و تست SCL90 به عمل آمد.

یافته‌ها: در مرحله کمی ۱۲۰۱ نفر مورد بررسی قرار گرفتند که همگی مرد بودند و میانگین سنی ۳۴/۴۱ سال داشتند. شیوع سوء مصرف مواد مخدر در این گروه قبل از ورود به زندان ۵۴/۳ و پس از ورود به زندان ۳۰/۷ درصد می‌باشد ($p < 0/001$) وضعیت تأهل تأثیری در وضعیت سوء مصرف مواد نداشت ($p = 0/127$). گر چه فقط ۲۲ درصد زندانیان تحصیلات در سطح دیپلم و یا بالاتر داشتند لیکن ارتباط معنی‌داری بین میزان تحصیلات و سوء مصرف مواد مخدر مشاهده نشد ($p = 0/۶۰۹$) جرایم مرتبط با مواد مخدر بیشتر در بین مشاغل کاذب و افراد بیکار مشاهده شد و این افراد بیشتر متولد مناطق روستایی و حاشیه شهرها بودند ($p = 0/001$). مهمترین منبع کسب آگاهی و اطلاعات در زندانیان، دوستان و سایر زندانیان (۵۵/۲ درصد) ذکر شد. ۵۲ درصد افراد وجود تزریق مواد مخدر و ۹۳ درصد وجود تزریق مشترک را تأیید کردند و ۸۷/۵ درصد زندانیان نیز مشکوک و ابتلا به حداقل یک بیماری روانی بودند.

نتیجه‌گیری: با توجه به شیوع قابل توجه سوء مصرف مواد مخدر و همچنین تأیید وجود رفتارهای پر خطر و شیوع بالای موارد مشکوک و ابتلا به اختلال روانی، طراحی و اقدام در مورد آموزش و پیشگیری و کاهش عوارض حاصل از رفتارهای پرخطر نظیر سوء مصرف مواد مخدر ضروری به نظر می‌رسد.